उपसंहरति इंद्रियाणामयनंमनः तस्यदेहांतराभिनिवेशेन यासृष्टिरुत्पत्तिस्तयावस्तुनिआत्मनि तदभिमानेनेदंत्रैविध्यमुत्तममध्यमनीचत्वमसदेवभातीत्यन्वयः एवंभूतआत्माबाह्याभ्यंतरभेदहेतुश्चभवति बाह्यविषयान् आंतरान् सुखादींश्चपश्यतीत्यर्थः यथाजनोजीवः स्वप्नेबहूनसतोजनान् देहान्कुर्वन्पश्यन्बहुरूपोभातितद्वत् यद्वा इदंत्रैविध्यमध्यात्मादिरूपंभाति असज्जनकृत् दुष्टपुत्रोत्पादकःजनःपिता स्वयंसमोऽपिपुत्राभिमानतस्तदरिमित्रादिषुयथाभेदहेतुर्भवतिनित्यदातद्वदिति अन्यत्समानम् ॥ ४१ ॥ तदेवंलोकप्रसिद्धौजन्ममृत्यूनिरूप्य सूक्ष्मावपृष्टावपितौवैराग्याय निरूपयति नित्यदाप्रतिक्षणंभूतानिशरीराणिउत्पद्यंतेनश्यंतिच कालस्यातिसूक्ष्मत्वात्तत्कृतंभवनमभवनंवाऽविवेकिभिर्नलक्ष्यते ॥ ४२ ॥ सतोर्जन्ममरणयोरज्ञानेकारणमेतद्भवेत् सत्त्वमेवतयोःकुतइत्याशंक्यानुमानेनसाधयति यथेति अर्चिषांपरिणामादिभिः स्रोतसांगत्यादिभिः फलानांरू

इंद्रियायनसृष्ट्येदंत्रैविद्यंभातिवस्तुनि ॥ बहिरंतर्भिदाहेतुर्जनोऽसज्जनकृद्यथा ॥ ४१ ॥ नित्यदात्यंगभूतानिभवंतिनभवंतिच ॥ कालेनालक्ष्यवेगेनसूक्ष्मत्वात्तन्नदृश्यते ॥ ४२ ॥ यथाऽर्चिषांस्रोतसांचफलानांवावनस्पतेः ॥ तथैवसर्वभूतानांवयोऽवस्थादयःकृताः ॥ ४३ ॥ सोऽयंदीपोऽर्चिषांयद्वत्स्रोतसांतदिदंजलम् ॥ सोऽयंपुमानितिनृणांमृषागीर्धीर्मृषायुषाम् ॥ ४४ ॥ मास्वस्यकर्मबीजेनजायतेसोऽप्ययंपुमान् ॥ म्रियतेवाऽमरोभ्रांत्यायथाऽग्निर्दारुसंयुतः ॥ ४५ ॥

पादिभिः यथाऽवस्थाविशेषाःकृताः कालेनेतिपूर्वस्यानुषंगः आदिशब्देनतेजोबलकामकौशलादीनामुपादानम् विमतंप्रतिक्षणोत्पत्तिविनाशवत् अवस्थाभेदवत्त्वाद्दीपज्वालादिवदित्यनुमानम् ॥ ४३ ॥ कथंतर्हिप्रत्यभिज्ञातद्वदेवसादृश्यावलंबिनीत्याह सोऽयमिति सादृश्यादर्चिषामेवयथा सोऽयंदीपइतिप्रत्यभिज्ञा यथाचस्रोतसांप्रवाहजलानामेवतदिदंजलमिति तथासोऽयंपुमानितिधीर्गीश्चमृषा नृणांबहूनांशरीरिणां मृषाव्यर्थमायुर्येषामविवेकिनांतेषांभवति॥ ४४॥ ननुकथंदेहाध्यासवतःपुंसःकर्मजन्ममरणानिसंतिनान्यस्येतिव्यवस्थानहिघटते घटस्यपुरुषभेदेनसत्त्वमसत्त्वंचेतिन अज्ञस्यापिवस्तुतःतदभावादित्याह मास्वस्यनैवात्मनः कर्मणाबीजभूतेनसोऽपिपुमान्जायतेम्रियतेवा किंतु अयंभ्रांत्याजन्मापिजायतइव अमरोऽपिम्रियतइव यथामहाभूततेजोरूपोऽग्निराकल्पांतमवस्थितोऽपिदारुयोगवियोगाभ्यांजन्मनाशौप्राप्नोतितद्वत् ॥ ४५ ॥